

FRANSA'NIN OSMANLI DEVLETİNDEKİ FAALİYETLERİ

ACTIVITIES OF FRANCE IN THE OTTOMAN EMPIRE

Dr Ömer Lütfi TAŞCIOĞLU

ANKA Enstitüsü Bilimsel Danışma Kurulu Üyesi, E Posta: omertascioglu@gmail.com,
Ankara/Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki faaliyetleri ile Ermeni meselesinde izlediği politikalar ve bu politikaların Osmanlı Devleti ile ilişkilerine etkileri ele alınarak değerlendirilmiştir. 16. yüzyılın 2. yarısından itibaren Osmanlı Devletindeki Hıristiyanlarla temasa geçen Fransa 17. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz'i kontrol altına alabilmek için Ermenileri kullanmaya ve onları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya başlamıştır. Fransa, Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak amacıyla Fransisken papazlarını Fransız tüccarlarını, seyyahlarını ve konsolosluk görevlilerini kullanmış ve bunlar vasıtasıyla Ermenilere otonomi ve uzun vadede bağımsız Ermenistan Devleti fikrini aşılamıştır. Osmanlı Ermenilerini isyan için kışkırtan Fransa zaman zaman İsyançı Ermenilerin affedilmelerini sağlamak için Osmanlı Devleti nezdinde teşebbüslerde bulunmuş, isyancı Ermenileri kendi gemileri ile Fransa'ya kaçırarak bunlara Fransa'da sığınma hakkı tanımış ve Fransız vatandaşlığına kabul etmiştir. Anadolu'nun işgali sırasında da Osmanlı Ermenilerini kullanan Fransa Kuvayı Milliye'nin direnişi karşısında Anadolu'yu terk ederken bölgedeki Ermenileri de beraberinde götürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fransız-Osmanlı İlişkileri, Fransız-Ermeni İlişkileri, Fransız –Türk İlişkileri

ABSTRACT

In this article French politics on the Armenian issue and the effects of these politics on Ottoman-French relations have been evaluated. France which got in touch with the Ottoman Christians in the second half of the 16th century took the initiative to exploit and provoke the Armenians for riot against the Ottoman Empire in order to control the Eastern Mediterranean via Syria from 17th century onwards. France used the Franciscans, merchants, travelers and consuls to provoke the Armenians against the Ottoman Empire and instilled them autonomy and independency in the long term. At the same time France asked the Ottoman Empire to pardon the Armenian rebels, shipped them to France and provided political asylum and citizenship. France also used Armenians to occupy the Anatolia and brought them back to France after leaving the Anatolia.

Key Words: French-Ottoman Relations, French-Armenian Relations, French-Turkish Relations

1. GİRİŞ

1552 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan elçi bulundurma ve ticari ayrıcalık hakkı elde eden Fransa bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayr-ı Müslim unsurlarla irtibata geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemini yaşadığı 1581 yılına ait bir Fransız raporundan¹ Fransa'nın bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayr-ı Müslimler hakkında istihbarat topladığı ve bunları Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak için hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır². Bu kapsamda 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı

¹ Dündar Aydın, "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkmasında Fransa'nın Rolü" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İle İlişkileri Sempozyumu, 8-12 Ekim 1984, Ankara, 1985, s.287

² Galip Çağ, "Birinci Dünya Savaşına Kadar Fransa'nın Ermeni Meselesine Yaklaşımı", Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa (Editör: Doç. Dr. Haluk Selvi), Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya, 2006, s.225

topraklarına misyonerler ve seyyahlar gönderen Fransa Osmanlı coğrafyasındaki Gayr-ı Müslim unsurlar ve özellikle Ermeniler üzerinde etkili olmaya başlamıştır³.

Ancak Osmanlı Devleti'nin kudretinin zirvesinde olduğu bu dönemde fikirlerini gerçekleştirme fırsatı bulamayan Fransa, 17. Yüzyıldan itibaren Kudüs ve Halep Konsoloslukları vasıtasıyla Gayr-ı Müslim Osmanlı tebaasını isyan için kışkırtmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, henüz kuvvetli olduğu bu dönemde Fransa'nın bu tür girişimlerine karşı tepkisini ortaya koymuş ve zaman zaman da Fransa ile ilişkilerini askıya almıştır⁴.

Fransa'nın Osmanlı Ermenileri üzerinde etkili olarak kullandığı en önemli unsur olan misyonerlerin özellikle Osmanlı tebaası olan Katolik Ermenilerin Osmanlı Devletine başkaldırmasında çok büyük etkisi olmuştur⁵. Daha önce Katolikler üzerindeki faaliyetlerini gizli olarak yürüten Fransa 1740'daki Kapitülasyon anlaşmasıyla Osmanlı Devletindeki Katoliklerin himayesini üstlendikten sonra misyonerler vasıtasıyla Ermeniler üzerindeki faaliyetlerini daha kolay yürütmeye ve Ermeniler üzerinde etkisini artırmaya başlamıştır⁶.

Katoliklerin hamisi durumuna gelen Fransa, benzer amaçla Protestanlığı yaymak üzere bölgede faaliyet gösteren İngiltere'nin dini cemaatler üzerindeki etkisini bertaraf edebilmek için 1829 Edirne Antlaşması'ndan sonra Ermeni-Katolik Patrikhanesi'ni kurmuştur⁷. Fransa bu patrikhanenin kuruluşundan bir sene sonra Cizvit ve Fransisken tarikatlarına mensup misyoner papazlarını Osmanlı topraklarına göndermeye başlamıştır⁸.

Osmanlı topraklarına gelen Fransız misyonerleri Anadolu coğrafyasında İzmir, Maraş, Erzurum, Trabzon ve Bitlis'teki, Kafkaslarda Erivan bölgesindeki, güneyde ise Halep ve Kudüs bölgesindeki Ermenileri Katolikleştirmek ve Osmanlı Devletine karşı kışkırtmak için faaliyette bulunmuşlardır⁹.

Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne gönderdiği misyonerler tarafından açılan okulların Ermeniler üzerindeki çalışmaları takip eden süreçte Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasında önemli rol oynamıştır¹⁰.

18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasına paralel olarak Fransa, özellikle Suriye toprakları üzerinden Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutma hedefini gerçekleştirebilmek için Ermenileri kullanmaya başlamış ve bölgede yaşayan Ermenilere otonomi fikrini aşılamıştır. Fransa'nın Ermenilere tesir için elçilikleri ve konsoloslukları, ticari faaliyetlerini, seyyahları ve misyonerleri kullandığı ve bu unsurlar vasıtasıyla hedefine ulaşmaya çalıştığı görülmektedir. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ilk elçiliğini açan Fransa'nın 19. yüzyıla gelindiğinde Kudüs, İzmir, Selanik, Trabzon, Erzurum, Maraş ve Halep başta olmak üzere yirminin üzerinde konsolosluğa sahip olduğu görülmektedir. Bölgedeki Ermeni piskoposları Patrikhane ile gizlice haberleşmek için Rus, İngiliz ve Fransız konsoloslarını kullanmışlar ve konsoloslar piskoposların mektuplarını kendi resmi zarflarının içine koyarak İstanbul'daki elçileri üzerinden patrikhaneye iletmışlerdir¹¹. Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki konsolosluklarının kendi ülkelerine gönderdikleri raporlar incelendiğinde bunların Ermenileri tahrik ve Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik ettikleri de görülmektedir¹². Fransa'nın Zeytun Konsolosluğunun 1825 yılındaki raporları ile Trabzon ve Erzurum Konsolosluklarının 1841 yılındaki raporları Ermeniler tarafından bu bölgelerde çıkarılan isyanların arkasında İngiltere ve Rusya ile birlikte Fransa'nın da olduğunu göstermektedir¹³.

³ Aydın, agm, s.288

⁴ Çağ, agm, s.225

⁵ Ergünöz Akçora, "Osmanlı Devleti Dönemi Ermeni İsyancıları ve Türk-Ermeni Toplum İlişkilerine Etkileri", Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, s.124

⁶ Çağ, agm, s.237

⁷ Çağ, agm, s.238

⁸ Çağ, agm, s.237 (Fransisken papazlarının Ermeniler arasındaki faaliyetleri için bakınız; Osmanlı Belgelerinde Fransız-Ermeni İlişkileri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 58, Ankara, 2002, Cilt. I, s. 141-143)

⁹ Sait Aşgın, "Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları ve Tarihi Gerçekler", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 55, Cilt: XIX, Mart 2003, s.13

¹⁰ Ömer Lütfi Taşcıoğlu, Belgelere Göre Türk Ermeni İlişkilerinde Katliam ve Soykırım İddiaları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2014, s.12

¹¹ Taşcıoğlu, agt, s.12 (Detay için bakınız: Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, I. Cilt., Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2002: Belge No: 62

¹² Aydın, agm, s.288

¹³ Taşcıoğlu, agt, s. 13

2. FRANSIZLARIN ÇUKUROVA VE SURİYE ÜZERİNDEKİ HEDEFLERİ VE FRANSIZ SEFİR VE KONSOLOSLARININ FAALİYETLERİ

19. yüzyıla gelindiğinde Fransa açısından en önemli cazibe merkezi Çukurova ve Suriye toprakları olmuştur¹⁴. Fransa, sanayisi için gereken pamuk hammaddesini Suriye'ye dâhil gördükleri ve Kilikya diye adlandırdıkları, sulu pamuk üretimi yapılan Çukurova bölgesinden sağlamış ve 1864'te Çukurova'da pamuk işleme fabrikası kurmuştur¹⁵.

Söz konusu fabrika ile yetinmeyen ve Doğu Akdeniz ticaretini de ele geçirmeyi hedefleyen Fransa, özellikle Suriye ve Lübnan üzerine de politikalar üretmeye başlamış ve bu kapsamda bölgede hastaneler, dini okullar, yetimhaneler kurarak nüfuz alanını genişletmeye çalışmıştır¹⁶.

Fransa'nın bölgedeki nüfuz alanını genişletmede kullandığı en önemli unsur Osmanlı Ermenileri olmuştur. Bu kapsamda 1850'lerden başlayarak Ermeni dili, tarihi ve kültürü ile ilgili araştırmalar yapan Fransa, Çukurova topraklarının Kilikya adıyla Ermenistan'ın bir parçası olarak göstermeye çaba harcamış, Fransız seyyahları da bölge halkı ve Ermeniler hakkında bilgi toplamıştır. Paris'te açılan Doğu Dilleri Okulu da bu amacı sağlamak için kullanılmıştır¹⁷.

Özellikle Suriye ve Çukurova bölgesinde faaliyetlerini yoğunlaştıran Fransa bölgedeki Dürzi-Marunî çekişmesine dâhil olarak Lübnan Mutasarrıflığına Katolik bir Ermeni olan David Efendi'nin atanmasını sağlamıştır. Lübnan'da ortaya çıkan bu durumdan etkilenen Zeytun Ermenileri de benzer şekilde kendileri için Ermeni mutasarrıf yönetiminde bir idare talep etmeye başlamışlar ve bu durum 1861 olaylarına ve 1862 Zeytun İsyanına sebep teşkil etmiştir. Zeytun İsyanı başladıktan sonra İstanbul'daki Fransız sefiri ülkesinden aldığı talimatla Bab-ı Ali'ye başvurarak isyanı bastırmakla görevli askeri birliklerin harekâtının durdurulmasını sağlamış ve bölgeye bir Fransız elçilik heyeti gönderilmiştir. Benzer şekilde Ketman köyünü basan Ermeni isyancılar, yakalandıktan sonra Fransız Konsolosluğu'nun ısrarı üzerine serbest bırakılmıştır¹⁸.

Zeytun isyanı sırasında Fransa'nın desteklediği isyancı Ermeniler Osmanlı görevlilerini diri diri yakmakla suçlanmışlar, Fransa ise İngiltere ve İtalya ile birlikte Ermenilere yönelik bu ithamları protesto etmek suretiyle suçlu Ermenilere arka çıkmıştır¹⁹.

Fransa Parlamentosunda Ermenilerle ilgili konuların tartışılma tarihi 19. Yüzyıla kadar inmektedir. 3 Kasım 1869'da, Ermenilerin bağımsızlığı konusu Fransız Parlamentosuna getirilmiş, ancak Fransız Başbakanı Hanotaux, Ermenilerin bağımsızlık için uygun bir merkeze ve yeterli nüfus çoğunluğuna sahip bulunmadıklarını bildirmiştir²⁰.

1895 yılında Ermeniler tarafından tekrar isyan çıkartılan Zeytun'da Osmanlı ordusu kontrolü sağladıktan sonra isyancı Ermenilerin cezalandırılması aşamasında aralarında Fransız konsolosunun da bulunduğu yabancı ülkelerin temsilcilerinin baskısıyla isyancılar Osmanlı Devleti tarafından affedilmiştir²¹.

Mayıs 1895'te Rus ve İngiliz sefaretlerinin yanı sıra Fransız sefaretinin de Ermeni nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde bir reform faaliyetini öngören plana imza koyduğu ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaktan geri durmadığı görülmektedir²².

Osmanlı Devleti'nde görevli Fransız konsolosları da konsolosluk faaliyetlerinin yanı sıra görev yaptıkları bölgelerdeki Ermenileri isyana teşvik etmişlerdir. Hınçak komitesinin 1895'te Zeytun'da çıkardığı isyanı bahane ederek araştırma yapmak üzere Zeytun'a gelen Fransız Konsolos Vekili Bartelemi bölgedeki Ermenileri kışkırtmak suretiyle uzun süre Osmanlı Devleti'ni meşgul etmiştir²³.

Ermenilerin 14 Ağustos 1896 günü Osmanlı Bankası'na yaptıkları baskından sonra aralarında Fransa'nın da bulunduğu yabancı devletlerin Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'e yaptığı baskılar sonucunda baskını yapan

¹⁴ Çağ, agm, s.227

¹⁵ Aşgın, agm., s.13

¹⁶ Serkan Yazıcı, "Fransa'nın Birinci Dünya Savaşından Günümüze Uzanan Ermeni Siyaseti", Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa (Editör: Doç. Dr. Haluk Selvi), Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya, 2006, s.257

¹⁷ Aşgın, agm, s.13-14

¹⁸ Yahya Bağçeci, "Osmanlı Belgelerine Göre Berlin Antlaşması'ndan I. Dünya Savaşı'na Kadar Fransa'nın Ermeni Politikası", Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/4 Fall 2010, s.838

¹⁹ Bağçeci, agm, s.838

²⁰ Aşgın, agm, s.14

²¹ Salahi R. Sonyel, "Armenian Terrorism", Cyprus Turkish Association Publications, London,1987, s.196-197

²² Çağ, agm, s.232; Richard G. Hovannissian, "The Armenian Question in the Ottoman Empire" Last European Quarterly, 6:1, March 1972, p.13

²³ Bağçeci, agm, s.847-850

Ermeniler padişah tarafından affedilmiş ve Fransa'ya ait "Messagerie Maritime" adlı gemi ile İstanbul'dan Marsilya'ya nakledilmiştir.

Fransa, Osmanlı topraklarında isyan çıkaran Ermeni militanlarının affedilmeleri için zaman zaman Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunmuş ve isyancı Ermenilere sığınma hakkı tanımıştır²⁴. Fransa Osmanlı Ermenilerine sığınma hakkı tanımamasının yanı sıra "Sığınmacı Ermenilere Yardım Komitesi" kurarak Marsilya'ya gelen Osmanlı Ermenilerine yardımlarda bulunmuş ve suç işleyen Osmanlı Devleti vatandaşı Ermenileri Fransız vatandaşlığına kabul etmiştir²⁵.

Maraş'taki Fransız Sefareti Askeri Ataşesi ve Maraş Fransız Konsolos Vekili Viet ile Van Konsolos Yardımcısı Mösyö Rupen de görev yaptıkları bölgelerdeki Ermenileri kışkırtıcı faaliyetler yürütmüşler²⁶, Mösyö Rupen suçlu Ermenilerin serbest bırakılmalarını sağlamak için Osmanlı memurlarına hakarete varan davranışlarda bulunmuştur²⁷.

Fransız konsolos ve memurlarının Ermenilerle Türkler arasında çıkan olaylarda Ermeniler lehine davranmaları Fransız Devleti'nin bu konudaki politikalarından kaynaklanmakla birlikte konsolosluklarda tercüman olarak çalışan Ermenilerin de konsolosların davranışları üzerinde büyük etkisi olmuştur. Fransız konsolos vekilinin 1902 yılında kendi büyükelçiliğine gönderdiği "Diyarbakır'da Müslüman halkın Gayr-ı Müslimlere saldırmak için hazırlandığı ve Gayr-ı Müslimlerin korku içinde bulduklarına" ilişkin konsolosluk raporunun gerçekleri yansıtmadığı ve raporun konsolosluk tercümanı olarak çalışan Kasabyan Artin tarafından iletilen yalan haberden kaynaklandığı anlaşılmıştır²⁸.

Fransız konsoloslarının Ermeniler arasında yürüttükleri bu faaliyetlere ilave olarak Ermeni din adamları arasındaki irtibatın sağlanmasına da katkı verdikleri görülmektedir. Konsoloslar özellikle Vilayat-ı Sitte denilen altı vilayette (Van, Bitlis, Mamurat-ül Aziz, Sivas, Erzurum, Diyarbakır) görevli Ermeni piskoposlarının Ermeni Patrikhanesi ile haberleşmelerinde de piskoposlara yardımcı olmuştur²⁹.

3. FRANSIZ BASINININ VE YAZARLARININ ERMENİ DESTEĞİ

Fransa, Osmanlı Ermenilerini kendi devletlerine karşı kışkırtma konusunda Fransız tüccarlarının, seyyahların, misyonerlerin ve Osmanlı Devleti'ndeki sefir ve konsoloslarının yanı sıra özellikle Fransız yazarlarını da kullanmıştır. Yirminci yüzyılın önemli yazarları olan George Clemenceau, Anatole France, Jean Jaures ve Francis de Presense bu amaçla bir araya gelerek bir komite kurmuşlardır. Söylevlerinde ve eserlerinde "zavallı Ermeniler", "katliamcı Türkler" gibi sloganları kullanan bu yazarlar kamuoyunda Türk aleyhtarı bir etki oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Paris'te çıkardıkları "Pro Armenien" isimli gazete³⁰ yabancı ülkelere de gönderilerek Türk aleyhtarlığına Ermeni sempatisi diğer ülkelerde de yaygınlaştırılmıştır³¹.

Söz konusu yayınlar Birinci Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiş, 2 Ocak 1915'te "Le Petit Parisien" adlı Fransız gazetesine verilen ilanlarda da Marsilya'daki Ermeniler Rus ve Fransız ordularına katılmaya davet edilmiştir³².

4. FRANSA'NIN MUSA DAĞI'NDA İSYAN EDEN ERMENİLERE DESTEĞİ VE ANADOLU'NUN İŞGALİNDE ERMENİLERİ KULLANMASI

Fransa'nın Ermenilerle işbirliğine ilişkin önemli örneklerden biri de Musa Dağı olayıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin İskenderun'a çıkarma yapacağına ilişkin haberler Ermeniler arasında yayılınca Samandağ'a bağlı yedi köydeki 5000 Ermeni, Fransızların ve İngilizlerin kışkırtmasıyla silahlanarak Musa Dağı'na çıkmıştır. 1915 yılının Ağustos ayında Türk kuvvetleri isyancı Ermenilerin çıktığı Musa Dağını kuşatmaya başlayınca Fransa'nın bölgeye gönderdiği Victor Hugo ve Henry Quatre adlı gemiler ile İngiltere tarafından bölgeye gönderilen gemiler dağdaki isyancı Ermenileri Mısır'ın Port Said limanına tahliye etmiştir³³.

²⁴ Bağçeci, agm, s.846-847

²⁵ Taşcıoğlu, agt, s.273

²⁶ Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri(1879-1918) I. Cilt, 2002, s.177-178

²⁷ Bağçeci, agm, s. 851-852

²⁸ Bağçeci, agm, s.853

²⁹ Bağçeci, agm, s.853

³⁰ Roderic Davidson, "The Armenia Crisis, 1912-1914", The American Historical Review, Vol. 53, No: 3, April 1948, s.485

³¹ Çağ, agm, s.245

³² Yazıcı, agm, s.262

³³ Azmi Süslü, "Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 5, Ankara,1990, s.93

Fransa daha sonra Musa Dağından tahliye ettiği Ermenilerden üç tabur gücünde bir kuvvet teşkil etmiş³⁴ ve İngiltere'nin 1914'de ilhak ettiği Kıbrıs'ın Monarga* Köyü'nde bulunan askeri eğitim kampında eğittiği bu Ermenileri 1919'da Urfa, Antep ve Maraş'ın işgalinde öncü kuvvet olarak kullanmıştır.

Fransa'nın Ermenileri Türklere karşı kullanırken Ermenilere çeşitli vaatlerde bulunduğu Fransa başbakanı ve dışişleri bakanı Aristide Briand'ın, senatör Luis Martin'e 1916 yılı Kasım ayının ilk haftasında gönderdiği aşağıda bir paragrafı verilen mektupta³⁵ açıkça görülmektedir:

*"Tazminat alma vakti geldiğinde, Fransa, Ermenilerin çektiklerini unutmayacaktır. Müttefikleri ile birlikte Ermenistan'ın barışı ve gelişimi için tüm tedbirleri alacaktır"*³⁶.

Fransa Anadolu'nun işgalinde kullandığı Musa Dağı Ermenilerinin yanı sıra teşkil ettiği 15.000 kişilik Doğu Lejyonunda da Ermenilerden istifade etmiştir. Antranik Paşa Doğu Lejyonu'nun önemli bir bölümünün gönüllü Ermenilerden oluştuğunu³⁷ bildirmektedir.

İngilizlerce işgal edildikten sonra kendilerine devredilen Antep, Urfa ve Maraş'ta Fransızlar, güvenlik kuvveti olarak büyük ölçüde Ermenilerden oluşan Doğu Lejyonunu kullanmıştır. Fransa, Ermenistan olarak adlandırdığı Çukurova'da polis teşkilatının, demiryolu idaresinin, posta idaresinin ve diğer birçok resmi kuruluşun başına 1918-1919 yıllarında Ermenileri getirmiş, 1920 yılının Haziran ayında ise Fransa himayesinde "Amanus Ermeni Cumhuriyeti" ilan edilmiştir³⁸. Fransızların işgal ettikleri bölgelerde Jandarma görevini yaptırdığı Ermenilerin, bölgenin Türk halkına aşağılayıcı ve şiddet içeren davranışlarda buldukları³⁹ ve bu durumun işgale karşı direnme konusunda bölge halkının bilinçlenmesine neden olduğu⁴⁰ Fransız işgal kuvvetlerinin komutanları tarafından da itiraf edilmiştir.

Boghos Nubar Paşa da; *"Ermeniler Fransa için savaştılar. Maraş, Haçin, Pozantı ve Sis'te de (Kozan) durum bu idi. Antep'i Fransızlar, Ermeniler sayesinde geri almayı başarmışlardır. Bu yüzden Ermeniler Kilikya'da Fransa'nın müttefikidirler"* sözleriyle Fransız-Ermeni işbirliğini teyit etmiştir⁴¹.

Kuvâ-yı Milliye'nin 1920-1921 yıllarında Fransızlara karşı yürüttüğü direnişi müteakip, Fransa bölgeden çekilmek zorunda kalmış ve TBMM Hükümeti ile Fransa arasında 21 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın imzasından önce bölgede Ermenilere otonomi verileceği umidini taşıyan Ermeniler bu umitlerinin gerçekleşme ihtimali kalmadığını gördükten sonra bölgeyi kendiliklerinden terk etmeye başlamışlar ve 120.000 Ermeni Suriye'ye, 30.000 Ermeni ise İstanbul, Kıbrıs ve Mısır'a göç etmiştir⁴². Fransızlar ise bölgeden ayrılırken 30.000 Ermeni'yi beraberlerinde götürmüştür⁴³.

5. FRANSA'NIN LOZAN'DA ERMENİLERE VERDİĞİ DESTEK

Lozan Konferansı sırasında İngilizler gibi Fransızlar da Ermeni sorununu konferans gündemine almaya çalışmıştır. Fransız delegelerinin ; *"... Ermenilerin dilekleri bu bölgede Türk egemenliği altında, belirli ölçüde yerel ve idari bir özerklik verilmesiyle sınırlıdır"*⁴⁴ sözlerine karşılık, Türk heyet başkanı İsmet İnönü; *"Marsilya'daki Ermeniler nasıl bağımsız bir varlığa kavuşamazlarsa, Türkiye'deki Ermeniler de buna benzer iddialarda bulunamazlar"*⁴⁵ ifadesi ile gereken cevabı vermiş ve bu konuda Türk heyetinin kararlı tutumu karşısında Fransız heyeti geri adım atmak zorunda kalmıştır.

6. SONUÇ

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyan azınlıkla temasa geçen ve 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletindeki diplomatik temsilcilikleri ve misyoner din adamları vasıtasıyla bölge halkını Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmeye başlayan Fransa, Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasına paralel olarak Suriye toprakları üzerinden Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutma hedefini gerçekleştirebilmek için Ermenileri kullanmış ve Ermenilere otonomi fikrini aşılarmıştır.

³⁴ Hikmet ÖZDEMİR, Kemal ÇİÇEK, Ömer TURAN, Ramazan ÇALIK, Yusuf HALAÇOĞLU, "Ermeniler: Sürgün ve Göç", Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 2004, s.137

* Boğaztepe

³⁵ Yazıcı, agm, s.261

³⁶ Richard G. Hovannisian, "The Allies And Armenia, 1915-1918", Journal Of Contemporary History, c. 3, Sayı 1, Ocak 1968, s. 145-168

³⁷ Yazıcı, agm, s.264-265; The Times, 25 Haziran 1919

³⁸ Yahya Akyüz, "Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 181

³⁹ Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri(1918-1919), II, Cilt, 2002, Belge No: 16, 54, 61, 65, 68, 77, 80, 88, 100, 107

⁴⁰ Yazıcı, agm, s.273-274

⁴¹ Özdemir'v.d", age, s.137

⁴² Erdal İtler, "Türkiye'de Sosyalist Ermeniler ve Silahlanma Faaliyetleri (1890-1923)", Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s.137

⁴³ Yazıcı, agm, s.275

⁴⁴ Mim Kemal ÖKE, "Uluslararası Boyutlarıyla Anadolu-Kafkasya Ekseninde Ermeni Sorunu (1914-1923)", İz Yayıncılık İstanbul, 1996, s. 280

⁴⁵ Yazıcı, agm, s.275

Çukurova topraklarının Kilikya adıyla Ermenistan'ın bir parçası olarak göstermeye çaba harcayan Fransa Paris'te açılan Doğu Dilleri Okulu da bu amacı sağlamak için kullanmıştır.

Fransız misyonerlerini, tüccarlarını, seyyahlarını ve konsolosluk görevlilerini kullanarak Osmanlı Devletindeki Ermenileri isyan için kışkırtan Fransa isyancı Ermenilerin affedilmelerini sağlamak için Osmanlı Devleti nezdinde teşebbüslerde bulunmuş, isyancı Ermenileri kendi gemileri ile Fransa'ya kaçırarak bunlara Fransa'da sığınma hakkı tanımış ve Fransız vatandaşlığına kabul etmiştir.

Osmanlı topraklarından kaçırdığı isyancı Ermenilerden üç tabur gücünde bir kuvvet teşkil eden Fransa bunları Kıbrıs'ın Monarga Köyü'nde bulunan askeri eğitim kampında eğittikten sonra 1919'da Urfa, Antep ve Maraş'ın işgalinde bu Ermenileri öncü kuvvet olarak kullanmıştır.

Yapılan tüm araştırmalar Osmanlı Ermenilerinin kendi devletine karşı isyan etmesinde başat rol oynayan İngiltere, Rusya ve ABD gibi ülkeler arasında Fransa'nın da çok önemli bir yere sahip olduğunu ve Fransa'nın Doğu Akdeniz hâkimiyetine ulaşabilmek için Osmanlı Ermenilerine Çukurova bölgesinde önce otonomi ardından da bağımsız bir Ermeni Devleti kurdurmaya çaba harcadığını göstermektedir.

Fransa'nın Ermeni politikaları incelenirken geçmişte Osmanlı Devleti'nde yürüttüğü faaliyetlerin ve bu faaliyetlerin sebeplerinin de göz önünde bulundurulması bu devletin gelecekte izleyeceği politikaların belirlenmesinde yarar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akçora, E. (2001). "Osmanlı Devleti Dönemi Ermeni İsyancıları ve Türk-Ermeni Toplum İlişkilerine Etkileri, Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu", Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Akyüz, Y. (1988). "Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,

Aşgın S. (Mart 2003). "Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları ve Tarihi Gerçekler", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, , Cilt: XIX, Sayı 55

Aydın D. (1985). "Ermeni meselesinin Ortaya Çıkmasında Fransa'nın Rolü" Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İle İlişkileri Sempozyumu, 8-12 Ekim 1984, Ankara

Bağçeci Y. (2010), "Osmanlı Belgelerine Göre Berlin Antlaşması'ndan I. Dünya Savaşı'na Kadar Fransa'nın Ermeni Politikası", Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/4 Fall 2010

Bako Sahakyan Had a Meeting at the French National Assembly, <http://armediamedia.am/eng/news/54630/bako-sahakyan-had-a-meeting-at-the-french-national-assembly.html>, November 23, 2017

Cavadov N. (2008). "Azerbaycan ve Birleşmiş Milletler", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Çağ G. (2006). "Birinci Dünya Savaşına Kadar Fransa'nın Ermeni Meselesine Yaklaşımı", Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa (Editör: Doç. Dr. Haluk Selvi), Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya

Davidson R. (1948). "The Armenia Crisis, 1912-1914", The American Historical Review, Vol.53, No: 3, April

Events Within the "Days of Artsakh in France" Festival Underway,

<https://armediamedia.am/eng/news/55246/events-within-the-days-of-artsakh-in-france-festival-underway.html>, August 08, 2017

Fransa Cumhurbaşkanı Adayı Macron: "Ermeni Soykırımının Dünyada Tanınması İçin Mücadele Vereceğim", Sputnik News, 25.04.2017

Fransız Parlamentosu İnkâr Yasası'nı Yeniden Onayladı, <http://avim.org.tr/tr/Bulten/Fransiz-Parlamentosu-Inkar-Yasasi-Ni-Yeniden-Onayladi-12016> ; AB Haber, 24 Aralık 2016

Hovannisian R. G. (1968). "The Allies And Armenia, 1915-1918", Journal Of Contemporary History, C. III, Sayı 1, Ocak

Hovannisian Richard G. (1972), "The Armenian Question in the Ottoman Empire" Last European Quarterly, 6.1, March 1972

Hrant Dink Foundation Receives the 2017 Chirac Prize For Conflict Prevention, <https://massispost.com/2017/11/hrant-dink-foundation-receives-2017-chirac-prize-conflict-prevention/>, November 23, 2017

İlter E. (1995). “Türkiye’de Sosyalist Ermeniler Ve Silahlanma Faaliyetleri (1890-1923)”, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul,

Kasım K. (2002). “Turkish-Armenian Reconciliation Commission: Missed Opportunity”, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 4, Aralık 2001, Ocak-Şubat

Laçiner S. (2008). “Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası”, USAK Yayınları, Ankara,

Laçiner S. (2010) “Ermeni Sorununun Fransa-Türkiye İlişkilerine Etkisi”, USAK Stratejik Gündem, 6 Ocak 2010

Liberté pour l’histoire, Libération, 13 Aralık 2005

Macron, Paylan Invigorate French-Armenian Community During Gala, Asbarez, January 31, 2018

Mayor of Paris Awarded Garo Paylan, Armedia, January 31, 2018

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1996). (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını), C.I-II, Ankara

Öke M. K. (1996). “Uluslararası Boyutlarıyla Anadolu-Kafkasya Ekseninde Ermeni Sorunu (1914-1923)”, İz Yayıncılık, İstanbul

Özdemir, H. & Çiçek, K. & Turan, Ö. & Çalık, R. & Halaçoğlu, Y. (2004). “Ermeniler: Sürgün ve Göç”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Sahilyol K. (2012). “Fransa’daki Ermeni Lobisi ve Sözde Ermeni Soykırımını İnkâr Yasası ile İlgili Gelişmeler”, İktisadi Kalkınma Vakfı, Sayı 55, Ağustos 2012

Selvi H. (2006). Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa, Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya

Sonyel S. R. (1987). “Armenian Terrorism”, Cyprus Turkish Association Publications, London

Süslü A.(1990). “Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 5, Ankara

Tacar P. (2001). “Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savının Hukuksal ve Ahlaki Açılardan İncelenmesi”, Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, Haziran-Temmuz-Ağustos 2001

Taşcıoğlu, Ö. L. (2014). Belgelere Göre Türk Ermeni İlişkilerinde Katliam ve Soykırım İddiaları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara

Yazıcı S. (2006). ” Fransa’nın Birinci Dünya Savaşından Günümüze Uzanan Ermeni Siyaseti”, Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa (Editör: Doç. Dr. Haluk Selvi), Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya